View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Belarusian State Pedagogical University Repository

Інтэртэкст у аўтабіяграфічных творах (М. Танк, А. Адамовіч, Я. Брыль)

Функцыі і тыпы інтэртэкстуальных уключэнняў вызначаюцца жанрам саміх твораў. Задача аўтабіяграфічнага тэксту — расказаць гісторыю індывідуальнага жыцця чалавека, асобы, мастака, і тут важным кампанентам самахарактарыстыкі і самаідэнтыфікацыі асобы служыць інтэртэкст. Інтэртэкставыя ўключэнні — гэта схаваная рэфлексія над самім сабой, яны працуюць на стварэнне вобраза апавядальніка. Пісьменнік, па трапнаму выказванню французкага філолага Гюсдорфа, "ствараючы тэкст, ствараецца сам" [1, с. 13].

У "Дзённіках" Максіма Танка дамінуюць так званыя прэтэксты — урыўкі з мастацкіх твораў, а ўвогуле крыніцы інтэртэксту ў паэта самыя розныя — гэта творы беларускага і сусветнага фальклору ("Успомніў пагаворку свайго дзеда: "Калі конь не цягне, пугай сцябай не каня, а сябе" [2, № 10, с.145]), народная прыказка ("Нічым так справядліва на свеце не надзяліў Бог людзей, як розумам, бо кожны лічыць, што ён мае яго досыць" [2, № 10, с.147]), кітайская прымаўка ("Куды цябе запрашаюць — прыходзь рэдка, куды не запрашаюць — не прыходзь зусім" [2, № 9, с.77]), урыўкі з выказванняў класікаў замежнай літаратуры (Ж.Ж.Русо: "Калі не можаце ўратавацца, каб вас не зжэрлі, пастарайцеся хоць, каб вас не пераварылі" [2, № 10, с.167], А.Споэрль: "Погляд, што мужчына не можа кахаць адну і тую ж кабету, такі ж фальшывы, як погляд, што скрыпач, каб адыграць той самы твор, мусіць мець некалькі інструментаў" [2, № 10, с.148]). У "Дзённіках" змешчаны накіды ўласных вершаў і вершы сяброў па пяру.

Шмат інтэртэкстуальных уключэнняў мы сустракаем у аўтабіяграфічным творы Алеся Адамовіча "Vixi" ("Японцы маюць рацыю: важна ня як жыў, а як памёр" [3, с. 308]. "Нічым ня можа валодаць чалавек, пакуль ён баіцца сьмерці (гэта П'ер Бязухаў, а па-сутнасці — Леў Талстой). А хто не баіцца яе, таму належыць усё" [3, с. 440]. "Сьмерці няма, сказаў мудрэц. Яе няма, пакуль я жыву. А калі яна прыходзіць, няма мяне. Сустрэча зь ёю немагчымая. Калі нішто іншае ўжо ня можа суцешыць, суцяшаюць сябе гэтым. Але ўсе ведаюць: ёсьць. Чужая, як свая, свая, як чужая" [3, с. 385].

Цытаты, пераказ зместу і прыгадванне асобных эпізодаў з твораў класікаў сусветнай культуры і сучасных пісьменнікаў ствараюць адчуванне, што "побач з непасрэднымі звесткамі да нас далятаюць яшчэ нейкія галасы здалёк" (Р.Барт), якія ўвасабляюць ідэю "паліфанізму як сусветнага адзінства (падкрэслена намі — *Т.Т.*)", сутнасць якога трапна сфармулявала Эльза Трыяле: "Речь уже не идет о том, чтобы познать себя, но о том, чтобы увидеть, понять других, внешнюю драму, без которой ни это время, ни я сам не имею никакого смысла" [4, с.482]. На аўтарытэтную думку Л.М. Талстога спасылаецца ва ўспамінах Янка Брыль: "Леў Талстой, "На каждый день": "Дзеля таго, каб

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

выказаць сябе перад людзьмі, ты або хваліш, або ганіш самога сябе перад імі. Калі будзеш хваліць, людзі не павераць. Калі будзеш ганіць, яны падумаюць пра цябе яшчэ горш, чым ты казаў. І таму найлепш нічога не гаварыць пра сябе, клапаціцца пра суд свайго сумлення, а не пра суд людзей” [5, с. 5].

“Чужыя” тэксты ў аўтабіяграфічных творах выяўляюць літаратурныя густы пісьменнікаў, іх калег і знаёмых, ствараюць каларытны вобраз эпохі і служаць спосабам аўтарскай ацэнкі не столькі іншых асоб, колькі важным складнікам працэсу фарміравання асобы пісьменнікаў, яе самахарактарыстыкі. "Трэба было б да свята купіць пару бутэлек шампанскага, — піша Максім Танк. "Што за жыццё, у якім няма віна",— гаварыў мудрэц Саламон. Праўда, ён зазначыў, што яго піць трэба з пачуццём меры і ў адпаведны час. Толькі хто ў нас ведае гэту меру і гэты час? А ўсе забароны на спіртное пакуль што прыносілі яшчэ большую шкоду і страты і не спынялі п'янства" [2, № 10, с. 149]. Які дакладны, інтанацыйна багаты ўрывак! І які маштаб асацыятыўнага мыслення! Максім Танк тут паўстае перад чытачом як мудрэц-філосаф, здольны праз вобразную палітру інтэртэксту даць сваю ацэнку часу, падзеям, выказаць уласныя эмоцыі, перажыванні. “Дзённікі” Максіма Танка шчыра аздоблены “чужымі” тэкстамі, якія ў сваю чаргу ўступаюць у адпаведны дыялог паміж сабой і выяўляюць розныя бакі пісьменніцкага “я”.

Інтэртэкставыя ўключэнні з класікаў сусветнай культуры дапоўнены цытатамі з Бібліі, яны фарміруюць у тэмпаральнай структуры аўтабіяграфічных твораў А. Адамовіча (“Vixi”), Я. Брыля (“Жнівень”) і М. Танка (“Дзённікі”) план вечнага, які супрацьпастаўлены часоваму, тленнаму, зямному, і аповяд становіцца больш аб'ёмным. Біблейскія ўрыўкі — "формула генерацыі" (Ніколіна) аўтарскіх перажыванняў, ацэнак, эмоцый, аўтарскай філасофіі і нават філасофіі цэлага пакалення.

Зварот пісьменнікаў да міфалагічных вытокаў абумоўлены не толькі пошукам крыніц вобразнасці, гэта яшчэ і схема, якая мадэлюе самасвядомасць і працэс пазнання чалавекам свету. Для самавыяўлення свайго "я" Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Максім Танк шырока ўжываюць ва ўспамінах гістарычныя імёны, літаратурныя вобразы, звароты да гісторыі рода, звесткі пра сям’ю, бацькоў. Я. Брыль успамінаў: “Цётка Ганна, маміна сястра, у другой, далекаватай вёсцы. Жылі яны толькі з дзядзькам Петрусём, без дзяцей. І ў садку іхнім раслі вельмі смачныя грушы, з незвычайнай назвай — “банкрэты”. Мяне з братам цётка, як меншых пляменнічкаў, частавала імі з дрэва, і сушанымі, калі здаралася, што яна наведвала нас зімою. <…> Сястра Ганна, на шмат старэйшая не толькі за мяне, але і за тых братоў і сясцёр, якія нада мною. Маладая ўдава з поўнаю хатай дзяцей, яна жыла ў вёсцы яшчэ далейшай за цётчыну, але бывала ў нас часцей. І адразу, як толькі ўедзе на двор, зойдзе ў хату — ужо і плача. Бездапаможная на сваёй нябеднай гаспадарцы, але ж і добрая, а як адплачацца, дык і пацешна гаваркая” [5, с. 3 — 4]. У дакументальных запісках бачыцца не проста жаданне расказаць пра свой род, жыццёвыя лёсы блізкіх і знаёмых

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

людзей, але і імкненне зразумець жыццё шляхам спасціжэння родавага "я" знутры.

Міфалагічны інтэртэкст становіцца ўстойлівым кампанентам аўтабіяграфічнай прозы ХХ ст. Цікавасць пісьменнікаў да міфалагічнай вобразнасці выклікана жаданнем спалучыць індывідуальны вопыт з агульначалавечым, выявіць праз прыватныя веды глыбінныя матывы чалавечага існавання. Прэзентацыя індывідуальнага ідзе побач з пошукамі агульнага, тыповага, што надае ўспамінам М. Танка, А. Адамовіча, Я. Брыля філасофскую глыбіню.

Такім чынам, разгорнутыя інтэртэкстуальныя ўключэнні ў залежнасці ад характару (з Бібліі, з дакументаў, з мастацкіх тэкстаў) выконваюць розныя функцыі: яны могуць спалучаць прыватнае і вечнае, гістарычны час з біяграфічным, увасабляць аўтарскае паэтычнае бачанне свету. Інтэртэкст можа выконваць функцыю метафары, “аўтарытэтнага” слова, абагульнення і тыпізацыі. Ён пашырае магчымасці самааналізу як у стылявым, так і ў жанравым плане. Невыпадкова акрамя традыцыйных дзённікаў, успамінаў, эпісталярыя сёння паявіліся аўтабіяграфічныя творы ў форме альбомаў, каталогаў, тэлефонных кніжак, уласных архіваў.

Літаратура

1. Gusdorf, G. Conditions et limites de autoliografie / G. Gusdorf // Formen der Selbdarstellung. Berlin, 1965.
2. Танк, М. Дзённікі / М. Танк // Полымя. — 1997. — № 1 — 12.
3. Адамовіч, А. Vixi. Тры апошнія аповесці / А. Адамовіч. — Мінск: ТАА “Ковчег”, 2002. — 504 с.
4. Madole J. A propos de “Blanche ou L´Oubli” / J. Madole // Europe, N 464, dec. 1967. — P. 258 — 266.
5. Брыль, Я. Жнівень. Запісы / Я. Брыль // Тэрмапілы. — 2005. — № 9. — С. 3 — 14.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ